

6. Міжвідомчий координаційний штаб повідомляє: з тимчасово окупованої території та районів АТО переміщено 898 тис. 95 осіб. URL: http://www.kmu.gov.ua/control/publish/article?art_id=248316491

7. Міжнародна організація з міграції. 1951 р. URL : <https://iom.org.ua/ua> (дата звернення: 10.08.2022).

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-236-4-2>

**ABOUT THE CONCEPTUAL AND CATEGORICAL APPARATUS
OF THE COURSE «MODERN PROFESSIONAL
HISTORIOGRAPHICAL DISCOURSE»**

**ПРО ПОНЯТТЄВО-КАТЕГОРІАЛЬНИЙ АПАРАТ КУРСУ
«СУЧАСНИЙ ФАХОВИЙ ІСТОРІОГРАФІЧНИЙ ДИСКУРС»**

Zhitkov O. A.

*Doctor of Historical Sciences,
Associate Professor at the Department
of Ukrainian and World History
Central Ukrainian State Pedagogical
University named after
Volodymyr Vinnichenko
Kropyvnytskyi, Ukraine*

Житков О. А.

*доктор історичних наук,
доцент кафедри історії України
та всесвітньої історії
Центральноукраїнський державний
педагогічний університет
імені Володимира Винниченка
м. Кропивницький, Україна*

У проблемному полі сучасного наукового дослідження поняттєво-категоріальний апарат відіграє важливу роль. Він складається з вироблених на основі досвіду використання логічних мовленнєвих конструкцій, понять та термінів, якими послуговується сучасна історична наука як наукова й навчальна дисципліна. У свою чергу, як відомо, історіографія володіє притаманним лише їй категоріально-понятійним апаратом. Універсальні поняття, категорії й терміни характеризують рівень акумуляції, розвитку та тенденції накопичення наукових знань із досліджуваної історичної та / або історіографічної тематики. Додамо, що методологічно-пізнавальні функції понятійно-категоріального апарату історіографії, у цілому, достатньо повно осмислені сучасниками. Серед найважливіших виокремимо такі: фіксація й аналіз опрацьованого матеріалу; здійснення генетичного зв'язку між різними поколіннями вчених, історичними школами;

структурно-організуюча роль у процесі наукової концептуалізації, у випадку коли поняття й категорії виступають як базові елементи теорій та концепцій; маркування етапів розвитку наукової галузі, напрямку або теми конкретного наукового дослідження [1, с. 92–93].

Термінологічна революція, започаткована в українській історичній науці на початку 1990-х років, була результатом т. зв. «лінгвістичного повороту» у європейській гуманітаристиці, який акцентував увагу наукової спільноти в Україні на новоутворених поняттях та термінах, запозичених у суміжних галузях знань. Сучасна терміносистема складається з таких, виокремлених науковцями, великих частин або сегментів як історичні поняття, історіографічні концепти та теоретичні категорії [2, с. 24].

Доречно наголосити, що лінгвістична революція в українській історичній науці започаткувала процеси формування інтелектуального мовно-культурного середовища, вільного від марксистської термінології, архаїзмів та діалектизмів зарубіжної історіографії, мовних тавтологій. Концептуальна історія як мовно-логічна конструкція представлена низкою спеціальних та узагальнювальних теоретичних праць, присвячених розкриттю лексичного багажу терміносистем, що формувалися в українській історіографії від часів раннього модерну до сучасності [2, с. 534]. Науковці, які розробляли проблеми деконструкції термінологічної бази історичної науки, вважають, що сутність концептуальної історії становить контекстуалізм. Це означає, що концепт виступає у загальній конструкції не лише як мовна одиниця, лексема, а також як аналітична структура, що включає результат продукування нових синтезів, суми знань. Тобто, концепт це не лише одиниця мови, а також одиниця знання [3, с. 534].

Сучасний фаховий історіографічний дискурс передбачає володіння усім наявним арсеналом методів і прийомів дослідження історії. Історик при цьому має пам'ятати про взаємозв'язок слова, поняття, а також понять між собою та з історичною реальністю (І. Колесник). На нашу думку, важливі сенси продукують, власне, самі концепти «історіографія», «українська історіографія». Поняттєве поле останніх змінюється. Зокрема, «Історіографічний словник» 2004 року видання містить приклади теоретико-методологічного визначення історіографії у XVIII столітті як «критичної історії», у XIX – на початку XX століття як «історії історичної думки», а у наш час – як «історії історіографічного процесу ...» (Т. Попова) та/або «наукової дисципліни, що вивчає стан і розвиток історичної науки» (І. Колесник) [4, с. 101].

Історіографічна концепція як система історіографічних фактів, об'єднаних на певних ідейно-теоретичних засадах, є серцевиною кожного наукового дослідження. Поняття історіографічного факту, за визначенням багатьох дослідників, має двоїсту природу. З однієї сторони, це об'єкт історіографічного дослідження, а з іншої – факт історичної науки, що містить в собі ядро історичного знання. У наш час історіографічний факт трактується у широкому сенсі як факт-знання, у вузькому – як факт, набутий на основі історіографічного джерела й усвідомлений дослідником [5, с. 95].

Варто також виокремити поняття, що перебувають у центрі сучасного історіографічного дискурсу. Зокрема, велике значення надається історіографічному методу наукового дослідження. Фахівці спираються на потрактування цього поняття М. Грушевським, який вважав, що аналіз сильних і слабких сторін праць попередників та обґрунтування мети й завдань нового дослідження є неодмінними атрибутами підготовки історичного твору. Інші рефлексії на цю тему в теоретичній літературі нам невідомі. Припускаємо, що поняття історіографічного методу за аналогією з історичним методом пізнання можливе, як сукупності теоретичних положень, способу набуття, інтерпретації історичних фактів у річці досліджуваної проблеми [3, с. 65].

Найважливішим чинником підготовки наукової роботи є дотримання таких методологічних принципів як історизм, об'єктивність, всебічність та наступність наукового дослідження. Вони реалізуються через використання спеціальних методів та способів розв'язання задач. Методи аналізу й синтезу забезпечують збір, аналітичне опрацювання та використання інформативного матеріалу джерел. Проблемно-хронологічний метод в історіографії дозволяє виявити особливості формування тематичної складової конкретних наукових досліджень, розкрити процеси організації та діяльності наукових шкіл та показати, як відбувається прирощування знань в галузях історичної науки.

Використання запозичених методологічних конструктів і методів як комбінованої дослідницької стратегії (технології), спрямованої на отримання нового знання історії (Л.П. Репіна), потребує дослідження теоретичних засобів дослідження. Мовиться про гносеологічну природу історіографії як науки, її місце та функцію в системі інших дисциплін. При всіх теоретичних розбіжностях і підходах до цієї проблеми, сучасні вчені виходять із розуміння того, що саме стиль розумової діяльності, обумовлений історичною епохою, канонами наукової школи, напрямом

чи формою продукування знань конкретного історика, зумовлює розвиток історіографічного процесу [6, с. 251].

Насамкінець варто зазначити, що термінологічний апарат наукового дослідження може спиратися як на загальнонаукові теорії так й обґрунтуванні міркування, власне, автора. Обидва способи є прийнятними. Головне вони концептуально мають бути пов'язані й відповідати стратегії дослідження.

Слід уважно ставитися до функційного навантаження термінів і понять, що використовувалися науковцями тривалий час. У відповідності до усталених характеристик кожної історичної епохи вони мають не лише деякий набутий імунітет, а також і табу – обмеження на використання.

Наукова термінологія в українській історіографії відповідає вищій формі узагальнення знань. Вона є глибоко національною за мовними компонентами але, водночас, інтернаціональною по своїй природі. Тому важлива роль інтерпретатора відводиться особистості історика, залежить від рівня його теоретичної підготовки, здатності використати здобутки європейської та світової гуманітаристики у дослідженні актуальних проблем вітчизняної історії.

Література:

1. Ясь О.В. Понятійний апарат історичної науки і українська історіографія : сучасний стан та перспективи розробки. Історична наука на порозі XXI століття: підсумки та перспективи. Матеріали Всеукраїнської наукової конференції (м. Харків, 15–17 листопада 1995 р.) – Харків, 1995. С. 92 – 97.
2. Історична наука : термінологічний і понятійний довідник. К., 2002. 439 с.; Колесник І. Українська історіографія як історія понять. Ейдос. 2010/2011. Вип. 5. С. 51–68;
3. Колесник І. Українська історіографія: концептуальна історія. К., 2013. 566 с.
4. Історична наука: термінологічний і понятійний довідник. К., 2002. 439 с.
5. Вовк О. Історіографічний факт. Історіографічний словник. Харків, 2004. 320 с.
6. Кіян О. Методологічні принципи історіографічного синтезу : антропологічний контекст і гносеологічні орієнтири. Наукові записки Кіровоградського державного педагогічного університету. Серія «Історичні науки». 2010. Вип. 13. С. 250–260.